

ÎNVĂȚAREA SOCIALĂ A IDENTITĂȚII PERSONALE LA ELEVII DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR

MORĂRAȘU Laura-Monica, doctorand, Universitatea de Stat din Tiraspol, Republica
Moldova, profesor pentru învățământ primar,
Școala Gimnazială „Miron Costin”, Bacău, România

Rezumat. *Învățarea socială reprezintă o însușire a cunoștințelor și a deprinderilor prin observarea directă sau indirectă a comportamentelor unor modele și a consecințelor pe care le au aceste comportamente asupra modelelor. Învățătorul poate să-l ajute pe elev în lungul și anevoiosul drum al formării identității personale din perspectiva învățării sociale, propunându-și în conținutul activității didactice și activități care îl leagă pe copil de viața cotidiană. Prin învățarea socială, elevii dobândesc convingerea că pot gestiona și pune în aplicare comportamentul necesar pentru a reuși într-o varietate de situații.*

Cuvinte-cheie: *învățare, învățare socială, identitate personală.*

Abstract. *Social learning is the acquisition of knowledge and skills using direct or indirect observation of some models behaviors and also noticing the consequences that these behaviors have got on the models.*

The teacher can help the student on his long and difficult path of building his personal identity from the perspective of social learning by introducing next to compulsory teaching activities, those types of activities that connect the child to his daily life. Through social learning, students gain the belief that they can manage and that they are able to implement the behavior needed to succeed in a variety of situations.

Keywords: *learning, social learning, personal identity*

Prin definiție, învățarea reprezintă o schimbare durabilă, comportamentală sau cognitivă, datorată experienței. Experiența sau interacțiunea cu mediul, precum și caracterul durabil al modificărilor comportamentale actuale sau potențiale, constituie condiții definitorii ale oricărui proces de învățare. Învățarea este un proces evolutiv, de esență informativ-formativă, constând în dobândirea (însușirea, stocarea, prelucrarea și valorizarea internă) de către ființa umană – într-o manieră activă, explorativă – a experienței de viață și în modificarea selectivă și sistematică a conduitei, în ameliorarea și perfecționarea ei controlată și continuă sub influența acțiunilor variabile ale mediului [8].

Învățarea are nu numai un caracter adaptativ la solicitările complexe ale mediului, ci ea este și principala modalitate de dezvoltare și valorificare a potențialului uman. J. Delors consideră că cei patru piloni ai educației în secolul XXI sunt: „a învăța să cunoști; a învăța să faci; a învăța să fii; a învăța să conviețuiești” [3].

Tot mai multe discipline abordează problematica învățării: astfel biologia și biochimia se preocupă de determinarea mecanismelor neurofizio-logice ale învățării, iar psihologia, pedagogia, sociologia, epistemologia, care sunt preocupate de dimensiunea individuală și socială a învățării, de condițiile în care se produce învățarea, de optimizarea învățării școlare. Deși există o arie largă de

studiere a acestui proces, prioritatea istorică și științifică aparține psihologiei și ea a fost impusă de „pionierii” domeniului: Hermann Ebbinghaus (1885), Edward Thorndike (1898), John B. Watson (1919) [4].

Dintre notele definatorii ale învățării putem remarca că aceasta conduce la o modificare în cunoaștere, în conduită, în elaborarea unui nou comportament; este rezultat al unor experiențe individuale și al unui exercițiu; este finalizarea unei adaptări psihice și psihofiziologice; deși învățarea este condiționată de actele înnăscute, de maturizare, de motivație, nu se confundă cu nici una dintre acestea, respectiv se face distincție între psihismul senzorial, structura acestuia – reflexe, instincte, topisme – tendințe native, între tendințele de creștere și maturizare între obișnuință, între modificările conduitei ca efect al ingerării unor substanțe - drog, alcool, medicamente etc. și învățare [4].

De-a lungul timpului s-a observat că actul învățării atinge punctul maxim de dezvoltare, manifestare și organizare la om, întrucât în desfășurarea acesteia este implicat individul cu întregul sistem psihic: funcții, fenomene, capacități, precum și relațiile dintre acestea, atitudinile sale față de cunoaștere, față de viață, experiențele proprii, dar și cele imaginate, posibilitatea de a anticipa, de a inversa raportul între planurile gnoseologice. Achiziționarea prin învățare a unei experiențe noi permite individului rezolvarea unor situații problematice și optimizarea raporturilor sale cu lumea, iar conținutul psihologic al învățării vizează modificarea structurii cognitive, a stărilor emoționale, a structurii motivaționale, a modelelor comportamentale sub influența condițiilor exterioare și a propriilor acțiuni, de aici evidențierea rolului transformator, modelator al învățării [4].

Individul care învață nu reprezintă doar o entitate cognitivă. El manifestă stări afective sau emoționale în contextul motivațional, al atitudinilor, al personalității, care influențează învățarea atât în mod direct, cât și indirect. David Ausubel crede că variabilele afective acționează, în primul rând, în faza învățării inițiale, moment în care ele îndeplinesc o funcție de energizare ce poate facilita fixarea noțiunilor noi. Variabilele afective operează concomitent cu cele cognitive.

De asemenea, învățarea este influențată și de factorii sociali. Omul este o ființă socială și comportamentul său este influențat atât de cei aflați în imediata sa apropiere (grupul-clasă, familia), cât și de normele, tradițiile și atitudinile grupului social, etnic sau religios din care face parte. Climatul socioafectiv al clasei, interacțiunea elevilor, relațiile de competiție sau de cooperare din cadrul grupului școlar influențează procesul de învățare al fiecărui elev. Între factorii care determină rezultatele procesului de învățare, D. Ausubel menționează și trăsăturile de personalitate ale profesorului: capacitățile intelectuale, aptitudinile didactice, trăsăturile de caracter, capacitatea de a genera efervescență intelectuală și motivație intrinsecă la elevi. Pentru a deveni eficientă, învățarea presupune identificarea tuturor condițiilor care, într-un fel sau altul, influențează și contribuie la obținerea rezultatelor dorite. Organizarea și corelarea tuturor acestor condiții înainte ca elevul să fie introdus în situația de învățare constituie o sarcină de bază a profesorului [10]. Învățarea socială reprezintă o însușire a cunoștințelor și a deprinderilor prin observarea directă sau indirectă a comportamentelor unor modele și a consecințelor pe care le au aceste comportamente asupra modelelor.

Teoria învățării sociale explică procesele prin care: se achiziționează un comportament sau o secvență de comportament, se inițiază comportamentele și se mențin pattern-urile de comportament. Deoarece învățarea socială se manifestă prin capacitatea de a reproduce un comportament observat, se cuvine să o asimilăm imitației amânate, această învățare socială se diferențiază de celelalte forme de învățare prin faptul că un comportament poate fi învățat să fie efectuat și fără ca subiectul să fie supus nici unui fel de întărire [10].

Conținutul învățării sociale are în vedere, mai ales, achiziționarea de experiențe socio-umane cum ar fi: concepții, stiluri și moduri de viață, norme și tradiții socio-culturale, strategii de adaptare și organizare și, în al doilea rând, achiziționarea de cunoștințe științifice. De regulă prin învățare socială elevul achiziționează noțiuni empirice pe care școala urmează să le filtreze și decanteze pentru a înlătura rezidurile neștiințifice din conținutul lor. Prin învățarea socială învățăm cum să ne comportăm în grup, cum să interacționăm cu alții, cum să ne adaptăm situațiilor noi, cum să depășim situațiile conflictuale și tensionale, cum să cooperăm etc. De exemplu: pentru a fi capabil de cooperare, elevul trebuie să învețe o serie de comportamente cum ar fi: să stabilească ușor contacte interpersonale, să-și coordoneze eforturile cu ale celorlalți în vederea atingerii scopului fixat, să învețe să asculte pe ceilalți și să renunțe la un punct de vedere dacă acesta se dovedește a fi greșit etc. Însușirea acestor conținuturi, a acestor atitudini este posibilă, deoarece elevul este stimulat de o serie de nevoi spirituale fundamentale cum ar fi nevoia de afecțiune și acceptare de cei din jur, de securitate, de succes, prestigiu etc. Elevul nu-și va putea satisface acest sistem de nevoi spirituale fundamentale decât, recurgând la învățarea socială [7].

Psihologul american Albert Bandura atrage atenția asupra faptului că oamenii învață o multitudine de comportamente din mediul social, contribuția contextului social în învățarea umană este neglijată atât în cadrul teoriei învățării prin condiționare clasică, cât și în cadrul condiționării operante. A. Bandura a dezvoltat o teorie a învățării sociale, pornind de la premisa că procesul în cauză presupune o interacțiune continuă între individ și anumiți determinanți sau factori semnificativi. Acești determinanți se găsesc în mediu, cu preponderență în mediul social, însă capătă semnificație pentru învățare prin prisma individualității celui care învață. Persoana care învață, intervine activ, selectând mental, organizând și transformând stimulii din mediu. „Oamenii și mediul se determină reciproc”, apreciază A. Bandura. El a descris mai multe forme de învățare socială: învățarea prin imitație (concretă sau simbolică), învățarea observațională și învățarea vicariantă [10]. Conform lui A. Bandura, comportamentul social nu este înnăscut, ci învățat de la modele adecvate.

Teoria învățării sociale, așa-numitele modele comportamentale se învață în două moduri diferite:

1. prin experiența proprie (sau, de asemenea, numită învățare directă);
2. prin observarea comportamentului altor persoane (numită și învățare vicarială) [10].

A. Bandura atrage atenția asupra faptului că oamenii învață deseori numai privind-i pe ceilalți. Observându-i pe alții, individul codează informația despre comportamentul lor, iar în ocazii ulterioare folosește această informație codată drept ghid pentru acțiunile proprii. [17]

Raportarea la modele și imitarea comportamentului modelului constituie o formă de învățare prezentă în multe situații de viață cotidiană. Dacă ne referim la copiii până la vârsta preadolescenței, modelele sunt reprezentate de persoane adulte (părinți sau alți membri ai familiei, profesori). Începând cu preadolescența și, mai târziu, în adolescență, modelele familiale trec în plan secund, locul lor fiind luat de grupul de aceeași vârstă (colegi de clasă, prieteni), care le oferă norme, opinii, valori de referință. În unele cazuri, adolescenții își aleg modele dintre vedetele sportului, muzicii sau din mass-media. Aceste modele pot fi reale, dar și simbolice (cuvinte, idei care sunt valorizate social, imagini, evenimente) [15]. Originile concepției lui A. Bandura privind învățarea observațională se regăsesc în cercetările inițiate de N.E. Miller și J. Dollard asupra imitației ca tip de comportament învățat. Cei doi autori au analizat imitația în cadrul teoretic oferit de condiționarea instrumentală, arătând că, folosind forme adecvate de întărire, comportamentul de imitare poate căpăta o frecvență mai ridicată decât înainte.

Pentru A. Bandura imitația (sau modelarea) nu are ca rezultat doar producerea unor comportamente mimetice, ci și a unor comportamente inovatoare. Observatorul devine un individ activ, implicat cognitiv în această modalitate de transmitere a comportamentelor și atitudinilor [15]. În studiile sale, Bandura a urmărit modul în care copiii observă și reproduc un comportament agresiv. În unul din studii, copiii împărțiți în trei grupuri au vizionat un film în care un model adult se comporta agresiv. Apoi, primul grup a văzut că agresorul era pedepsit pentru comportamentul lui, al doilea grup a văzut că agresorul era recompensat, iar al treilea grup nu a văzut nici un fel de consecință a acțiunii agresorului. Observarea ulterioară a comportamentului copiilor a dezvăluit grade diferite de imitare. Grupul care a văzut că agresorul a fost răsplătit a dezvoltat un comportament mai agresiv, decât celelalte două grupuri. Când copiilor li s-a oferit ulterior o recompensă pentru imitarea comportamentului modelului, toate cele trei grupuri au declanșat un comportament agresiv, în egală măsură [17].

Rezultatele obținute l-au determinat pe Bandura să delimiteze două faze ale procesului de imitație: o fază de achiziție, în care subiectul învață comportamentul unui model, și o fază de performanță, în care subiectul manifestă un comportament ce reproduce comportamentul modelului. În experimentul descris, copiii au învățat comportamentul modelului, dar l-au reprodus doar atunci când situația a impus-o. Acest fenomen se apropie de ceea ce se numește învățare latentă. În viața de zi cu zi sunt nenumărate situațiile în care achiziționăm comportamente pe baza observării comportamentelor celorlalți, dar se poate scurge un timp relativ lung până să avem prilejul să reproducem ceea ce am observat [10]. Studiul efectuat de A. Bandura asupra imitării comportamentelor agresive l-a pus în situația de a recunoaște rolul întăririi în producerea performanței imitative. Acesta susține că întăririle administrate modelului influențează performanța observatorului, fără a influența și achiziția răspunsurilor imitative.

A. Bandura este preocupat tot mai mult de ideea că învățarea după un model nu este doar o simplă problemă de imitație, ci că ea implică procesări cognitive complexe, afirmând că în procesul de imitație observatorul achiziționează, în primul rând, reprezentări simbolice ale răspunsurilor modelului. În observarea modelului și în folosirea informației despre comportamentul modelului pentru producerea unui răspuns imitativ sunt implicate următoarele procese:

- procesele atenției, orientarea atenției și perceperea trăsăturilor relevante și distinctive ale modelului fiind necesare;
- procesele memoriei, importante pentru memorarea comportamentului modelului și stocarea lui într-o formă simbolică (enunț verbal, imagine etc.);
- procese de reproducere motorie, care presupun folosirea reprezentărilor simbolice în ghidarea performanței imitative; practic, acum are loc imitarea modelului și realizarea comportamentului vizat;
- procese motivaționale, care sunt condiția reproducerii comportamentului modelului; întărirea externă acordată sau doar anticipată a făcut ca achiziția comportamentului să fie urmată de performanța imitativă; în situații diverse de viață cotidiană, recompensele sociale (admirația celorlalți, aprobarea, atenția, lauda) pot contribui la efectuarea cu succes a comportamentelor imitative [10].

Noii teoreticieni ai învățării sociale insistă asupra faptului că oamenii procesează și sintetizează informațiile acumulate prin experiență, anticipează consecințele diferitelor acțiuni, decid care comportament este eficace, care este valorizat de societate și care nu, își autoevaluează performanțele și adoptă comportamentele ce le sunt favorabile. Din acest punct de vedere, teoria învățării sociale se situează la intersecția dintre teoria behavioristă și cea cognitivă.

Concluziile cercetărilor desfășurate de A. Bandura, precum și a altor autori preocupați de determinarea factorilor ce favorizează imitarea comportamentului unui model, au fost următoarele:

- sunt imitate îndeosebi acele comportamente ale modelului care au fost recompensate, și nu cele care au fost pedepsite;
- sunt imitate mai frecvent modelele cu un status superior decât cele cu un status inferior; o explicație este aceea că primele constituie autorități și sunt mai atractive, deoarece se presupune că vor fi mai curând urmate de o întărire pozitivă;
- sunt imitate mai frecvent comportamentele modelelor considerate competente decât cele considerate incompetente;
- interacțiunea afectuoasă dintre model și observator facilitează imitația; atracția față de model și competența modelului interacționează în impactul lor asupra comportamentului imitativ;
- sunt imitate, mai ales, acele modele pe care observatorul le crede asemănătoare în anumite privințe cu el însuși (similaritatea favorizează imitația);
- recompensa financiară poate stimula mai mult imitația decât o fac sancțiunile sociale (aprobarea sau dezaprobarea celorlalți);
- există tendința ca modelele masculine să fie mai frecvent imitate decât cele feminine [7].

Unii autori au arătat că profesorul poate servi în mod efectiv în clasă drept model pentru învățarea prin imitație. Anderson și Brewer au constatat că profesorii mai agresivi au, de obicei, elevi mai agresivi, iar Kounin și Gump au tras concluzia că, în comparație cu copiii care au profesori ce nu aplică pedepse, copiii cu profesori ce pedepsesc manifestă mai multă agresivitate în comportament. Profesorul care face în mod frecvent observații elevilor și ridică tonul dă astfel ocazia pentru însușirea prin observare a unui comportament impulsiv. El provoacă de fapt, în mod repetat, exact comportamentul pe care încearcă să-l interzică. Apare astfel cercul vicios al ridicării tonului de către profesor și al creșterii indisciplinei elevilor. Dacă luăm în considerare factorii ce favorizează imitarea comportamentului modelului, ne dăm seama că șansele imitării de către elevi a comportamentului profesorului care reprezintă o autoritate și care are puterea de a controla și acorda recompense sunt foarte mari [10].

Cercetările privind modelarea se pot folosi și pentru sporirea influenței pozitive a profesorului asupra comportamentului elevilor. În general, elevii se identifică pozitiv cu profesorii lor, copiind anumite comportamente ale acestora. Studiul condițiilor și mecanismelor învățării vicariante poate fi de un mare interes pedagogic, dar este insuficient exploatat. Conform exigențelor învățării vicariante, copiii vor reproduce mai frecvent un comportament care, în fața lor, a făcut obiectul unei întăriri sociale la un alt subiect. De aceea, profesorii care doresc să stimuleze anumite comportamente ale elevilor (comportamentul de lectură, de căutare a informațiilor) vor sublinia asemenea comportamente în clasă folosind povești, filme sau alte reprezentări simbolice ale comportamentului dorit, recompensând apoi elevii care reproduc asemenea comportamente, mărinid astfel prestigiul și autoritatea modelelor utilizate [15]. Utilizarea întăririlor sociale (atenția, lauda, aprobarea, recunoașterea valorii personale) de către profesor în mediul școlar, pentru mărirea frecvenței comportamentelor dezirabile, crește șansele ca acestea să devină stabile și în mediul extrașcolar, unde elevul întâlnește deseori întăriri sociale asemănătoare.

Învățarea socială în sala de clasă:

- Atenție și clasa inversată

Învățarea socială se bazează pe teoria modelării comportamentului în care oamenii învață lucruri noi observându-i pe alții. Primul pas al acestei învățări prin observație și procesul de modelare este că trebuie să fii atent, altfel nu observi nimic. Este important să le atribuim elevilor module de e-learning înainte de lucru, adesea online, care includ întrebări de verificare a cunoștințelor, pe care le putem folosi pentru a evalua nivelul de cunoștințe. Apoi, le putem adresa întrebări: „Ce conținut a fost cel mai provocator? Ce întrebări ai?”.

Adunând răspunsuri la întrebări din clasă sau chiar atribuind întrebări echipelor sau perechilor, încurajați colaborarea între colegi și rezolvarea problemelor în grup. Elevii de astăzi vin la clasă pentru o experiență – nu o prelegere sau o instrucție.

- Retenție

Pentru a modela comportamentul, elevii trebuie să rețină ceea ce au observat. Rolul profesorului este de a înlocui prelegerile de grup mare cu discuții în grupuri mici sau echipe. Astfel, elevii au

ocazia de a participa la diferite discuții în grupuri mari și se întorc în echipe „predându-le” subiectul colegilor de echipă.

- Imitație prin jocuri reale

Următorul în procesul de modelare a comportamentului învățării sociale este efectuarea și practicarea comportamentului pozitiv care este observat. O ajustare importantă pentru a aplica cu adevărat învățarea socială este transformarea jocului de rol într-un „joc real”. Nu le spunem elevilor care persoană va conduce jocul real decât cu câteva minute înainte. Cei care nu joacă vor fi observatori care completează o fișă de punctaj. Acest lucru permite observatorilor să se implice activ atunci când vine timpul dezbaterilor. Prin imitație, copilul adoptă roluri sociale, face „lucruri pentru oameni mari” și astfel învață comportamente deprinderi, abilități.

- Întărire și motivare prin simulare

Ultimul mod de a încorpora învățarea socială în sala de clasă este prin simulare. Există o probabilitate mai mare de a învăța și de a schimba comportamentul atunci când elevii văd o persoană care face o acțiune și este recompensată pentru acea acțiune (sau dimpotrivă, pedepsită pentru o acțiune sau inacțiune inadecvată). Aceasta este baza simulării și, mai precis, ceea ce este adesea numit „cele mai bune practici” simulare bazată pe computer [18]. Învățătorul poate să-l ajute pe elev în lungul și anevoiosul drum al formării identității personale din perspectiva învățării sociale propunându-și în conținutul activității didactice și activități care îl leagă pe copil de viața cotidiană și anume:

1. Să-l ajute pe copil să realizeze propria lor identitate prin:

- familiarizarea cu statusul de elev prezentându-i obligațiile, îndatoririle, comportamentele așteptate și stimularea copiilor de a exersa și analiza noua ipostază;
- cunoașterea de sine și conștiința apartenenței, prin formarea de bune deprinderi elementare și imprimarea necesității de a fi curat și ordonat;
- munca planificată și ordonată;
- formarea capacității de a fi prevăzător pentru propria securitate corporală și morală;
- înțelegerea raportului dintre decizie-libertate-responsabilitate, la vârsta copilăriei, conștientizarea raportului dintre aspirații și posibilități.

2. Să intervină în modelarea raporturilor interumane: relevând calitățile dialogului și formându-i respectul față de sine și față de alții, precum și tipuri de comportamente și acțiuni în grupurile de apartenență și de referință.

3. Să modeleze raportul dintre copil și mediul social și natural: prin manifestarea grijii față de avutul personal și față de cel public; familiarizându-l cu unele activități sociale: profesiuni; banii – utilizarea și economisirea lor; bugetul familiei; transmiterea tradițiilor și obiceiurilor comunității, pe care să le respecte [11].

Concluzii: Învățarea socială nu se confundă cu socializarea, ci reprezintă unul din mecanismele fundamentale ale acesteia alături de influența socială, controlul social, presiunea socială

și creativitatea socială. Prin învățarea socială, elevii dobândesc convingerea că pot gestiona și pune în aplicare comportamentul necesar pentru a reuși într-o varietate de situații. Autoeficacitatea și motivația sunt legate și lucrează împreună pentru a crea procese care au impact asupra modului în care elevii își stabilesc și își urmăresc obiectivele.

Bibliografie

1. Băban, A. Consiliere educațională. Ghid metodologic pentru orele de dirigiență și consiliere. Cluj-Napoca: Imprimeria „Ardealul”, 257 p. ISBN 973-0-02400-6.
2. Boncu, ȘT. Manual de psihologie socială aplicată. Timișoara: Editura Universității de Vest, 2007, 333 p. ISBN (10) 973-125-051-4.
3. Delors, J. Comoara lăuntrică. Raportul către UNESCO al Comisiei Internaționale pentru Educație în secolul XXI. Iași: Editura Polirom, 2000, ISBN 973-683-549-9.
4. Ilica, A., Herlo D., Binchiciu V (coordonatori). O pedagogie pentru învățământul primar. Arad: Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2005, 376 p. ISBN 973-8363-91-8.
5. Iucu, R. Managementul clasei de elevi. Iași: Editura Polirom, 2005.
6. Mecu, C. M. Eu, profesor?! Eu...profesor! Introducere în psihologia educației. București: Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice. 299 p. ISBN 973-9386-61-X.
7. Opre, A. Noi tendințe în psihologia personalității. Modele teoretice. Cluj-Napoca: Editura ASCR, 2002, 155 p. ISBN 973-86357-3-x.
8. Pantelimon, G. Învățare și dezvoltare. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, 300 p.
9. Popescu-Neveanu, P. Dicționar de psihologie. București: Albatros, 1978. 783 p.
10. Sălăvăstru, D., Psihologia educației. București: Editura Polirom, 2004, 284 p. ISBN 973-681-553-6.
11. Scârnci-Domnișoru, F. Introducere în sociologia identității. Brașov: Editura Universității Transilvania din Brașov, 2009. 177 p. ISBN 978-973-598-530-1.
12. Țuțu, M.C. Psihologia personalității. București: Editura Fundației România de Măine, 2007. 180 p. ISBN 978-973-725-932-5.
13. Zlate, M. Eul și personalitatea. București: Trei, 2002. 273 p. ISBN 973-8291-30-5
14. Zlate, M., Zlate, C. Cunoașterea și activarea grupurilor sociale, București: Editura Politică, 194 p.
15. <https://edict.ro/albert-bandura-teoria-sociala-a-Invatarii>
16. <https://teacherofsci-com>
17. <https://www-simplypsychology>